

ТОНКА КАПІТАЛІЗАЦІЯ: СУТНІСТЬ І ПРАВИЛА ЗАСТОСУВАННЯ В СИСТЕМІ РУХУ ГЛОБАЛЬНИХ ФІНАНСОВИХ ПОТОКІВ

Проскура К. П.,

доктор економічних наук, судовий експерт, професор ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені В. Гетьмана»

- A** У статті розкрито економічну сутність тонкої капіталізації як новітнього методу зменшення податкового навантаження всередині групи підприємств, зареєстрованих у різних юрисдикціях. У цьому випадку відбувається підміна інструментів власного капіталу (інвестування в статутний капітал підприємства-реципієнта з подальшим отриманням дивідендів від такої інвестиції) на інструменти залученого капіталу (перерахування коштів реципієнту у вигляді кредиту з подальшою сплатою відсотків за користування таким кредитом і необмеженою пролонгацією термінів його погашення). Такий метод мінімізації податку на прибуток останніми роками широко використовується всередині транснаціональних компаній. У зв'язку з поширенням застосування таких схем мінімізації податків виникає необхідність боротьби з ними на рівні держави, законодавчими та адміністративними методами. Розглянуто вітчизняну і міжнародну практику застосування підприємствами принципів тонкої капіталізації як засобу мінімізації податкового навантаження та наявні методи боротьби з такими схемами мінімізації податку на прибуток.
- B** Тонка капіталізація, податок, податкове навантаження, мінімізація податкового навантаження, кредит, відсотки за кредитом, власний капітал.

ТОНКАЯ КАПИТАЛИЗАЦИЯ: СУЩНОСТЬ И ПРАВИЛА ПРИМЕНЕНИЯ В СИСТЕМЕ ДВИЖЕНИЯ ГЛОБАЛЬНЫХ ФИНАНСОВЫХ ПОТОКОВ

Проскура К.П.,

доктор экономических наук, судебный эксперт, профессор ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет имени В. Гетьмана»

- A** В статье раскрыта экономическая сущность тонкой капитализации как новейшего метода уменьшения налоговой нагрузки внутри группы предприятий, зарегистрированных в разных юрисдикциях. В данном случае происходит подмена инструментов собственного капитала (инвестирование в уставный капитал предприятия-реципиента с последующим получением дивидендов от такой инвестиции) на инструменты привлеченного капитала (перечисление средств реципиенту в виде кредита с последующей уплатой процентов за пользование таким кредитом и неограниченной пролонгацией сроков его погашения). Такой метод минимизации налога на прибыль в последние годы широко используется внутри транснациональных компаний. В связи с распространением применения таких схем минимизации налогов возникает необходимость борьбы с ними на уровне государства законодательными и административными методами. Рассмотрены отечественная и международная практика применения предприятиями принципов тонкой капитализации как средства минимизации налоговой нагрузки и существующие методы борьбы с такими схемами минимизации налога на прибыль.
- B** Тонкая капитализация, налог, налоговая нагрузка, минимизация налоговой нагрузки, кредит, проценты по кредиту, собственный капитал.

THIN CAPITALIZATION: ESSENCE AND RULES OF ITS IMPLEMENTATION IN THE SYSTEM OF GLOBAL FINANCIAL FLOWS

Proskura K.P.,

Doctor of Economics, Court Expert, Professor, SHEE "Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman"

- A** The article deals with the economic substance of thin capitalization as the newest method of reducing the tax burden within the group of companies registered in various jurisdictions. In this case, the equity instruments (investment in the authorized capital of the recipient company followed by receiving dividends from this investment) are replaced by the instruments of debt capital (money transfer to the recipient as a loan with the subsequent payment of interest for use of the loans and unlimited prolongation of its repayment's terms). This method of minimizing income tax in recent years is widely used within multinational companies. In connection with the extension of these schemes to minimize taxes it's necessary to fight them at the state level by using legislative and administrative methods. The national and international practice of use by the companies of thin capitalization principles as a tool of the tax burden minimizing, and existing methods of fighting such schemes to minimize income tax were studied.
- B** Thin capitalization, tax, tax load, tax load minimization, loan, loan interest, equity.

Вступ

Сучасний розвиток міжнародних відносин сприяє усуненню економічних бар'єрів між державами, дозволяє істотно розширити обсяги міжнародного товарообороту, підвищити мобільність руху капіталу, однак, з іншого боку, відкриває можливості побудови нових, більш глобальних схем мінімізації податків та ухилення від оподаткування.

Так, одним зі способів мінімізації податку на прибуток є виплата дивідендів під виглядом відсотків за наданим кредитом. Ознаками такого виду ухилення від оподаткування є надання пов'язаній особі кредиту (позики) в значній сумі при досить часто недостатньому рівні платоспроможності або навіть збитковості позичальника за досить високою відсотковою ставкою.

Правила щодо запобігання використанню вказаного методу оптимізації податків отримали назву «правила тонкої капіталізації». Вироблення ефективної практики з використання таких правил має важливе практичне значення для України в контексті боротьби з так званим агресивним податковим плануванням.

Метою статті є дослідження економічної сутності тонкої капіталізації, розкриття механізмів мінімізації транснаціональними компаніями податку на прибуток із використанням правил тонкої капіталізації в умовах глобалізації фінансових потоків.

Аналіз останніх публікацій

Проблеми застосування правил тонкої капіталізації з метою мінімізації податкового навантаження підприємств є відносно новим явищем у світовій економіці і недостатньо широко висвітлені в розробках українських та європейських вчених. Аналіз наявних і розміщених у публічному доступі наукових розробок показує, що правила тонкої капіталізації досить глибоко досліджені у роботах М. Руфа [9], С. Вебера [10], К. А. Непесова [2], М. Мардана [8], Дж. Фаррара та А. Мавані [7], О. О. Чумакової [6].

Щодо дослідження сутності та тенденцій розвитку в системі руху глобальних фінансових потоків, то цим питанням присвячені праці вітчизняних науковців І. О. Бланка, С. Я. Боринця, А. І. Даниленко, О. Д. Василика, Ю. М. Воробйова, В. О. Єгорова, А. М. Єрмошенко, Я. А. Жаліло, І. О. Лютого, О. М. Мозгового, В. М. Федосова, І. О. Школьник та ін., а також зарубіжних вчених: Р. Брейлі, С. Бріпсен, А. Гропеллі, А. Іполард, С. Шмуклер.

Характер впливу фінансової глобалізації на національну економіку та практику підприємств

щодо мінімізації податкового навантаження зумовлює необхідність створення відповідного правового поля для регулювання цих процесів, вироблення виваженого підходу до регулювання валютно-фінансової сфери й удосконалення механізмів забезпечення економічної безпеки України.

Виклад основного матеріалу

Процеси формування глобальної економіки та глобальної фінансової системи, що відбуваються останніми десятиріччями, приводять до скорочення впливу національних урядів на соціально-економічний розвиток країни, контроль за переміщенням грошових мас і схемами мінімізації податкового навантаження.

Транснаціональний грошовий обіг, пов'язаний із потребами розширення виробництва на глобальному просторі, реалізується у формі фінансових відносин. Специфічною особливістю цих фінансових потоків є їхній нееквівалентний характер. Вони формуються в результаті реалізації вироблених у рамках транснаціональних виробничих комплексів матеріальних і нематеріальних цінностей та подальшого самостійного багатоланкового незалежного руху незалежно від їхньої матеріально-речової основи. Наявність різних ставок та умов оподаткування в різних юрисдикціях, можливість виведення з-під оподаткування отриманого прибутку з використанням офшорів, заміна одних фінансових інструментів та категорій іншими в умовах глобалізації економіки створює для платників додаткові можливості для застосування нових і більш досконалих схем мінімізації податкового навантаження.

Формування фінансової системи за межами державних кордонів прискорило рух фінансових потоків, які отримали можливість швидко інтегруватися в глобальні фінансові потоки. Це дозволяє підприємствам уникнути національного податкового контролю в межах своїх юрисдикцій, здійснювати підміну сутності здійснюваних операцій шляхом їх інтерпретації та документального оформлення як іншого фінансового інструменту, приховувати розміри отриманого прибутку з використанням ланцюга посередників, зареєстрованих у різних юрисдикціях, використання норм міжнародного законодавства про усунення подвійного оподаткування. Сукупність застосовуваних підприємствами міжнародних схем приховування прибутку та мінімізації податкового навантаження створює загрози для національних економік, призводить до недоотримання коштів національними бюджетами, необхідних для фінансування соціальних потреб і виконання

функцій державою, накопичення надприбутків окремими структурами, недобросовісної конкуренції як у реальному секторі економіки, так і на ринку фінансових капіталів.

Однією з найбільш поширених схем мінімізації податкового навантаження в рамках міжнародного руху капіталів є так звана тонка капіталізація.

Звернімося до сутності принципів тонкої капіталізації в площині її застосування з метою мінімізації податкового навантаження всередині групи компаній. Джерелами фінансування підприємства є власні та залучені кошти. Тонка капіталізація являє собою ситуацію, коли підприємство фінансується через відносно високий рівень залученого капіталу в порівнянні з власним капіталом. Чому тонка капіталізація впливає на рівень податкового навантаження підприємства? Те, як підприємство капіталізоване, часто

має істотний вплив на обсяг його оподаткованого прибутку. Практично у всіх країнах податкове законодавство дозволяє зменшувати оподаткований прибуток на суму відсотків, сплачених за користування позиковими коштами. Таким чином, чим вищий рівень заборгованості підприємства, тим нижчим буде його оподатковуваний прибуток. З цієї причини борг часто є більш економічно обґрунтованим щодо оподаткування способом фінансування, ніж внесення коштів до власного капіталу підприємства.

Отже, поняття тонкої капіталізації тісно пов'язане зі структурою капіталу та формами фінансування компанії. Материнська компанія може фінансувати дочірню за допомогою трьох методів: участі у власному капіталі, боргового фінансування і використання нерозподіленого прибутку [7]. Особливості видів фінансування компанії наведені в табл. 4

ОСОБЛИВОСТІ ВИДІВ ФІНАНСУВАННЯ КОМПАНІЇ

Таблиця 1

БОРГОВЕ ФІНАНСУВАННЯ	АКЦІОНЕРНЕ ФІНАНСУВАННЯ
Відсотки сплачуються періодично та незалежно від фінансових результатів	Акціонер отримує пропорційну частину прибутку (за наявності)
Борг повертається після закінчення строку позики	Повернення інвестицій шляхом продажу акцій
Відсутність відповідальності за діяльність компанії	Відповідальність за діяльність компанії своєю часткою в капіталі
Вища мобільність капіталу	Зміна вартості частки разом зі зміною вартості компанії
Альтернатива акціонерному фінансуванню	Право на керування компанією

Джерело: [1]

Кожен із типів фінансування підприємства несе за собою різні податкові наслідки. Так, проценти належать до складу витрат та зменшують базу оподаткування податку на прибуток, у той час коли дивіденди сплачуються з чистого прибутку після вирахування всіх податків, тому боргове фінансування є вигіднішим. У результаті значна частка прибутку підприємства виводиться з-під національного оподаткування у випадку, якщо фінансування здійснюється за рахунок позики від пов'язаних осіб.

Тонка капіталізація ілюструє ситуацію, коли боргове фінансування компанії є відносно вищим у порівнянні з фінансуванням за допомогою участі в капіталі [3].

Ознаками тонкої капіталізації можуть бути:

- надання «змішаних» позик, що дають кредиторі право конвертувати їх у частки участі в капіталі позичальника;
- включення в договір умови про залежність розміру відсотків від суми прибутку позичальника;

- надання позики з метою фінансування довгострокових інвестицій;
- надання суми позики, пропорційної частці участі кредитора в капіталі позичальника, або як умови такої участі;
- надання позики для покриття істотних збитків;
- низька кредитоспроможність позичальника, на підставі чого можна зробити висновок, що за аналогічних умов незалежними кредиторами позика не була би надана.

Транснаціональні групи прагнуть структурувати свої механізми фінансування таким чином, щоб максимізувати ці переваги. З одного боку, вони структурують показники співвідношення власних та залучених коштів компаній, що входять у групу з метою максимального використання переваг в оподаткуванні, враховуючи різні ставки на механізми прибуткового оподаткування в різних країнах, а з іншого – вони також можуть впливати і на рівень податкового навантаження кредитора, який отримує відсотки за користування

кредитом (позикою). У цьому випадку важливим показником є співвідношення відсоткової ставки за кредитом та ставки корпоративного податку, що встановлена в юрисдикції реципієнта, наприклад, домовленості можуть бути структуровані таким чином, що встановлена відсоткова ставка за користування кредитом є значно більшою за ставку корпоративного податку.

Найбільші можливості використання механізму тонкої капіталізації в цілях мінімізації податків мають ТНК. Так, група, що складається з материнської і дочірньої компанії, розташованих у різних державах, може сплачувати менші суми податку в разі переведення прибутку дочірньої компанії в материнську у формі відсотків, які зменшують базу оподаткування податку на прибуток дочірньої компанії, ніж у випадку виплати дивідендів. Якщо ж до групи включені проміжні холдингові компанії, які базуються в низькоподаткових юрисдикціях, то це дозволить поєднати цю перевагу з можливістю мінімізації податку на отриманий дохід за відсотками.

Такий механізм використовується для досягнення максимальної гнучкості руху фінансових коштів у рамках ТНК із найменшими для неї податковими витратами залежно від податкового законодавства юрисдикції базування її структурних елементів, а також наявності або відсутності міжнародних договорів про уникнення подвійного оподаткування між відповідними країнами.

Таким чином, тонку капіталізацію можна розглядати як стратегію транснаціональної компанії щодо здійснення прямих іноземних інвестицій. Коли компанія ініціює діяльність в іншій країні, то зазвичай утворює місцеве підприємство для таких цілей. Розширення діяльності такого підприємства здійснюється за допомогою акціонерного та/або боргового фінансування. Боргове фінансування дає змогу знизити податок на прибуток. Тому інвестиції в країні з високим рівнем оподаткування здійснюються під виглядом боргового фінансування на відміну від інвестицій у країні з низьким рівнем оподаткування. Таке розподілення дає змогу знизити глобальні податкові витрати, і є стимулом інвестувати в юрисдикції з високим рівнем оподаткування.

Для запобігання надмірному зменшенню оподаткованого доходу за рахунок виплати процентів за кредитами уряди окремих країн встановлюють законодавчі обмеження в оподаткуванні, що знижують привабливість використання боргового фінансування між пов'язаними особами. Одним із типових обмежень є заборона для включення до податкових витрат повністю або частково суми

відсотків за кредитами (позиками), отриманими від нерезидентів – пов'язаних осіб.

Загалом у світовій практиці основними способами боротьби із застосуванням схем мінімізації податкового навантаження за допомогою правил тонкої капіталізації є:

- введення обмежень щодо включення до податкових витрат всієї суми відсотків;
- зворотна перекваліфікація відсотків у дивіденди з одночасною відмовою в прийнятті суми «перекваліфікованих дивідендів» у зменшення оподаткованого прибутку;
- низкою країн міжнародні угоди про уникнення подвійного оподаткування, що встановлюють знижені податкові ставки, застосовуються з урахуванням правил тонкої капіталізації.

У світовій практиці існують такі основні законодавчі підходи до визначення максимальної суми нарахованих процентів, що включаються до витрат:

1) принцип «вितягнутої руки», використання якого в контексті регулювання трансфертного ціноутворення детально описаний Настановами ОЕСР щодо трансфертного ціноутворення для транснаціональних компаній та податкових служб [3]. Сума оподаткованого прибутку, отриманого підприємством, яке бере участь в одній чи більше контрольованих операціях, вважається таким, що відповідає принципу «вितягнутої руки», якщо умови зазначених операцій не відрізняються від умов, що застосовуються між непов'язаними особами у співставних неконтрольованих операціях. В іншому випадку, з метою оподаткування податком на прибуток, підприємство повинно при здійсненні контрольованих операцій збільшувати об'єкт оподаткування на суму перевищення ціни, визначеної згідно з принципом «вितягнутої руки», над контрактною ціною або на суму перевищення ціни придбання товарів, робіт послуг над ціною, визначеною згідно з принципом «вितягнутої руки». Недоліком цього підходу є те, що він складний і затратний для адміністрування;

2) спеціальний порядок встановлення фіксованого співвідношення, яке приймається за об'єктивні ринкові умови:

а) встановлення допустимого співвідношення позикового і власного капіталу (debt-to-equity ratio);

б) встановлення співвідношення суми нарахованих відсотків до іншої змінної – оподаткованого прибутку або показника EBITDA (Earnings stripping rule).

Проценти на «надмірну заборгованість», тобто суму боргу, що перевищує фіксовані

співвідношення, не включаються до витрат для цілей оподаткування, або оподатковуються як дивіденди.

Перевага підходу в тому, що він забезпечує високу визначеність, знижує витрати на адміністрування податків для компаній і податкових органів, простий для впровадження. Недоліком є те, що визначення фіксованого співвідношення не завжди враховує економічні реалії діяльності та галузеву специфіку компанії [1].

Механізми запобігання застосуванню правил тонкої капіталізації на українських підприємствах закладені нормами Податкового кодексу України [4]. Зокрема, розглянемо вимоги п. 140.2 ст. 140 ПКУ, згідно з яким для платника податку, у якого сума боргових зобов'язань, що виникли за операціями з пов'язаними особами-нерезидентами, перевищує суму власного капіталу більш ніж у 3,5 рази (для фінансових установ та компаній, що займаються виключно лізинговою діяльністю, – більш ніж у 10 разів), фінансовий результат до оподаткування збільшується на суму перевищення нарахованих у бухгалтерському обліку відсотків за кредитами, позиками та іншими борговими зобов'язаннями над 50 % суми фінансового результату до оподаткування, фінансових витрат та суми амортизаційних відрахувань за даними фінансової звітності звітного податкового періоду, в якому здійснюється нарахування таких відсотків. При цьому сума боргових зобов'язань та власного капіталу визначається як середнє арифметичне значень боргових зобов'язань та власного капіталу на початок та кінець звітного податкового періоду з урахуванням процентів із зазначених вище кредитів (позик).

Нагадаємо, що власний капітал – це частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань (п. 3 розд. I наказу Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73 «Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [5]).

Поняття «пов'язані особи» з метою застосування норм податкового законодавства регулюються пп. 14.1.159 п. 14.1 ст. 14 ПКУ, згідно з яким пов'язані особи – це юридичні та/або фізичні особи, відносини між якими можуть впливати на умови або економічні результати їхньої діяльності чи діяльності осіб, яких вони представляють, з урахуванням критеріїв, серед яких наведено такий: «Сума всіх кредитів (позик), поворотної фінансової допомоги від однієї юридичної особи та/або кредитів (позик), поворотної фінансової допомоги від інших юридичних осіб, гарантованих однією юридичною

особою, стосовно іншої юридичної особи перевищує суму власного капіталу більш ніж у 3,5 рази (для фінансових установ та компаній, що провадять виключно лізингову діяльність, – більш ніж у 10 разів). При цьому сума таких кредитів (позик), поворотної фінансової допомоги та власного капіталу визначається як середнє арифметичне значення (на початок та кінець звітного періоду)».

Нагадаємо, що податкові коригування при визначенні бази оподаткування податком на прибуток застосовуються платниками, у яких річний дохід від усіх видів діяльності (за вирахуванням непрямих податків), визначений за правилами бухгалтерського обліку, за останній річний звітний (податковий) період перевищує 20 млн грн.

Тобто платники податку, у яких сума боргових зобов'язань (у тому числі процентів за борговими зобов'язаннями), що виникли за операціями з пов'язаними особами-нерезидентами, перевищує суму власного капіталу більш ніж у 3,5 рази (для фінансових установ та компаній, що займаються виключно лізинговою діяльністю, – більш ніж у 10 разів), мають збільшити фінансовий результат до оподаткування на суму, яка обчислюється таким чином:

$$C \text{ збільш} = СП - (ФРО + ФВ + АВ) / 2, (1)$$

де:

С збільш – сума, на яку збільшується фінансовий результат до оподаткування;

СП – сума процентів за кредитами, позиками та іншими борговими зобов'язаннями, нарахованими у бухгалтерському обліку платника податку;

ФРО – фінансовий результат до оподаткування за даними фінансової звітності звітного податкового періоду, в якому здійснюється нарахування таких процентів;

ФВ – фінансові витрати за даними фінансової звітності звітного податкового періоду, в якому здійснюється нарахування таких процентів;

АВ – сума амортизаційних відрахувань за даними фінансової звітності звітного податкового періоду, в якому здійснюється нарахування таких процентів.

Звертаємо увагу на те, що закладений у нормах ПКУ показник фінансового результату до оподаткування за вирахуванням фінансових витрат та амортизації є так званим показником EBITDA, що застосовується і світовій практиці фінансового аналізу.

Зупинимося детальніше на сутності цього показника. EBITDA (Earnings Before Interest, Taxes, Depreciation and Amortization) – це прибуток до вирахування відсотків, податків і амортизації. Він показує фінансовий результат підприємства, за винятком впливу ефекту структури капіталу (тобто відсотків, сплачених за залученими коштами), податкових ставок і амортизаційної політики підприємства. EBITDA дозволяє принципово оцінити грошовий потік, виключивши таку немонетарну статтю витрат, як амортизація. Показник широко використовується як компонент різноманітних коефіцієнтів фінансової ефективності (наприклад, EV/EBITDA, рентабельність продажів і т.д.). Інвестори орієнтуються на показник EBITDA як індикатор очікуваного повернення своїх вкладень. Від’ємний EBITDA свідчить про те, що діяльність підприємства є збитковою вже на операційній стадії, ще до здійснення сплати відсотків за користування залученим капіталом, податків, амортизації.

Отже, наявність у вітчизняних підприємств значних кредитів, отриманих від нерезидентів при збитковості діяльності та від’ємному значенні EBITDA є ідентифікатором застосування правил тонкої капіталізації та мінімізації податкового навантаження на міжнародному рівні всередині групи пов’язаних підприємств.

Повернімося до норм вітчизняного податкового законодавства. Відповідно до п. 140.3 ст. 140 ПКУ проценти, які перевищують суму обмеження, визначеного п. 140.2 ст. 140 ПКУ, які збільшили фінансовий результат до оподаткування, зменшують фінансовий результат до оподаткування майбутніх звітних податкових періодів у сумі, зменшеній щорічно на 5 %, до повного її погашення

з урахуванням обмежень, встановлених п. 140.2 ст. 140 ПКУ.

Тобто платники податку, які відповідно до п. 140.2 ст. 140 ПКУ збільшили фінансовий результат до оподаткування на відповідну суму, мають право у наступних звітних податкових періодах зменшити фінансовий результат до оподаткування на таку суму, зменшену щорічно на 5% від цієї суми, до повного її погашення. Зменшення має здійснюватися з урахуванням обмежень, встановлених п. 140.2 ст. 140 ПКУ.

Наведені норми дозволяють зменшувати суму витрат платника податку на прибуток на суму надмірно сплачених відсотків за кредитами, отриманими від нерезидентів – пов’язаних осіб, однак не передбачають регулювання розміру боргового капіталу підприємства та спеціальних правил, спрямованих на маніпулювання розміром залучення економічно не обґрунтованих кредитів (позик) від пов’язаних осіб. Отже, вказані норми повноцінними правилами тонкої капіталізації не є, оскільки перенесення відсотків, не віднесені до складу витрат, протягом звітного періоду на результати майбутніх податкових періодів не відповідає міжнародній практиці зі встановлення правил тонкої капіталізації, оскільки це не зменшує базу оподаткування з податку на прибуток, а тільки відстрочує зменшення. У зв’язку з цим пропонується внести зміни до ПКУ щодо беззастережної заборони віднесення надлишкових відсотків до витрат.

Розглянемо алгоритм розрахунку на конкретному прикладі та згрупуємо результати розрахунків у запропонованих нижче таблицях. Нехай умовне підприємство «Бублик» має такі показники за результатами 2015 року.

ВИХІДНІ ДАНІ ДЛЯ РОЗРАХУНКУ КОРИГУВАННЯ ФІНАНСОВОГО РЕЗУЛЬТАТУ ДО ОПОДАТКУВАННЯ НА СУМУ ВІДСОТКІВ

Таблиця 2

ПОКАЗНИК	НА 31.12.2014 р., грн	НА 31.12.2015 р., грн
Власний капітал	- 70 000	- 75 000
Фінансовий результат до оподаткування		- 5000
Загальна сума заборгованості за кредитами (позиками), отриманими від нерезидентів – пов’язаних осіб: – основна сума кредиту (позики); – відсотки за кредитом чи позикою (нараховані за рік)	1 500 000	1 450 000 135 000
Амортизація, нарахована за рік		90 000

Для визначення необхідності здійснювати коригування, тобто чи перевищує сума кредиту (позики), отриманої від нерезидента – пов’язаної особи, більш ніж у 3,5 (10) рази середньорічну суму власного капіталу, пропонуємо використовувати табл. 3.

**ВИЗНАЧЕННЯ РОЗМІРУ ПЕРЕВИЩЕННЯ БОРГОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ НАД РОЗМІРОМ
ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ ЗГІДНО З ВИМОГАМИ АБЗ. 2 П. 140.2 СТ. 140 ПКУ**

Таблиця 3

ПОКАЗНИКИ	СТАНОМ НА 31.12.2014 р., грн	СТАНОМ НА 31.12.2015 р., грн	СЕРЕДНЄ АРИФМЕТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ БОРГОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ТА ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ НА ПОЧАТОК І КІНЕЦЬ ЗВІТ- НОГО ПОДАТКОВОГО ПЕРІОДУ З УРАХУ- ВАННЯМ ПРОЦЕНТІВ (ГР. 2 + ГР. 3)/2
Власний капітал	- 70 000	- 75 000	-72 500
Загальна сума боргових зобов'язань перед нерезидентами-пов'язаними особами (тіло позики + річна сума відсотків)	1 500 000	1 585 000	1 542 500
Розрахункова середньоарифметична сума власного капіталу, що задовольняє критерій щодо коригування суми фінансового результату до оподаткування (середньоарифметична сума боргових зобов'язань/3,5)			514 167

Останній рядок табл. 2 є важливим у випадках, коли власний капітал підприємства складає від'ємну величину. Як бачимо з нашого прикладу, для того, щоб за цією сумою заборгованості за кредитом, отриманим від нерезидента, не коригувати фінансовий результат до оподаткування, власний капітал підприємства «Бублик» має бути не меншим \$514 167. Оскільки фактично власний капітал менший, ніж розрахований показник (-72 500 514 167), тому коригування фінансового результату до оподаткування на суму нарахованих відсотків за кредитом має бути здійснене.

Варіант від'ємного значення власного капіталу податника податку на прибуток не передбачений і не описаний нормами ПКУ, хоч досить поширений серед вітчизняних підприємств, значна частина яких має незадовільний фінансовий стан. Частково така ситуація викликана саме наявністю заборгованості в іноземній валюті, оскільки в результаті переоцінки такої монетарної статті підприємство щороку зазнає величезних витрат у вигляді від'ємних курсових різниць. Однак варіант від'ємного значення власного капіталу не

суперечить загальному принципу застосування правил тонкої капіталізації.

Отже, при від'ємному значенні власного капіталу розраховуємо максимальну величину власного капіталу, за якої за заданою сумою заборгованості можна не застосовувати коригування: сума зобов'язань за кредитом (позику) $\times 3,5$ (10). Якщо сума власного капіталу від'ємна, то розрахована величина буде завжди меншою. Таким чином, при від'ємному значенні власного капіталу підприємства, за будь-якої суми заборгованості перед нерезидентом – пов'язаною особою, фінансовий результат до оподаткування збільшується на всю суму відсотків за такою заборгованістю.

Чим спричинений такий висновок? Як було сказано, фінансовий результат до оподаткування збільшується на частину відсотків за кредитом (позику), отриманим від нерезидента – пов'язаної особи, що перевищує 50 % суми фінансового результату до оподаткування, фінансових витрат та суми амортизаційних відрахувань за даними фінансової звітності. Для зручності розрахунку цього показника пропонуємо табл. 4.

**РОЗРАХУНОК СУМИ ПЕРЕВИЩЕННЯ НАРАХОВАНИХ У БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ ПРОЦЕНТІВ
ЗА КРЕДИТАМИ НАД 50 % СУМИ ФІНАНСОВОГО РЕЗУЛЬТАТУ ДО ОПОДАТКУВАННЯ, ФІНАНСОВИХ ВИТРАТ
ТА СУМИ АМОРТИЗАЦІЙНИХ ВІДРАХУВАНЬ ЗА ДАНИМИ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ЗВІТНОГО
ПОДАТКОВОГО ПЕРІОДУ, В ЯКОМУ ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ НАРАХУВАННЯ ТАКИХ ПРОЦЕНТІВ**

Таблиця 4

№ П/П	ПОКАЗНИКИ	СУМА, дол. США
1	Сума нарахованих процентів за користування кредитами	135 000
2	Розрахунок 50 % суми фінансового результату до оподаткування, фінансових витрат та суми амортизаційних відрахувань ((р. 3 + р. 4 + р. 5) $\times 50$ %)	-115 000
3	Фінансовий результат до оподаткування за 2015 рік	-5000
4	Сума амортизаційних відрахувань (Дт 92, 94 – Кт 13)	90 000
5	Сума фінансових витрат (Дт 95 – Кт 6841)	135 000
6	Сума перевищення, яка збільшує фінансовий результат до оподаткування (р. 1 мінус р. 2), але не більше суми нарахованих відсотків	135 000

У наведеному прикладі для підприємства «Бублик» за 2015 рік показник EBITDA складає (-230 000 грн), 50 % від цього значення -115 000 135 000 (суми відсотків за кредитом). Відповідно, фінансовий результат до оподаткування збільшується на всю суму нарахованих відсотків за кредитом – 135 000 грн.

У випадках, коли значення власного капіталу підприємства від'ємне, розрахований показник 50 % EBITDA буде завжди від'ємним, а арифметична дія «сума відсотків - 50 % EBITDA» не має економічного сенсу, оскільки врешті отримуємо до коригування значення більше, ніж сама сума відсотків. Тому вважаємо доцільним звернути увагу, що сума коригування за кредитами (позиками), отриманими від нерезидента – пов'язаної особи, не може бути більшою від суми нарахованих відсотків за такими кредитами (позиками).

Щодо впровадження законодавчих механізмів запобігання застосуванню платниками податків правил тонкої капіталізації слід зазначити, що визначення граничної суми процентів, які включаються до витрат, без прив'язки до встановленого співвідношення позикового і власного капіталу суперечить принципу недискримінації оподаткування міжнародних суб'єктів господарювання відповідно до правил Світової організації торгівлі (СОТ) [3]. Включення умови відношення заборгованості до власного капіталу передбачає, що, зважаючи на різноманіття факторів зіставності умов контрольованої операції з ринковими, однозначно встановлене в національному законодавстві співвідношення позикового до власного капіталу і є ринковим, тобто передбачається, що в нормальних ринкових умовах непов'язаний кредитор не надаватиме позику, в результаті якої загальний розмір боргу перевищить власний капітал позичальника. Недотримання встановленого співвідношення свідчатиме про «неринковість» відносин між пов'язаними нерезидентом-кредитором і резидентом-боржником, а тому обмеження на включення відсотків до складу витрат не може розглядатися як невинуватене обмеження корпоративних прав нерезидентів.

Узгодженого міжнародного стандарту для розробки співвідношення між позиковим і власним капіталом не існує. Для оцінки рівня фінансової стійкості серед інших показників використовують коефіцієнт фінансування, який розраховується як співвідношення залучених і власних коштів та характеризує залежність підприємства від залучених коштів. Зростання цього показника в динаміці свідчить про посилення залежності від зовнішніх

інвесторів і кредиторів, тобто про зниження фінансової стійкості, та навпаки [6].

Кредити (позики) з метою тонкої капіталізації можуть бути також надані підприємству сторонніми кредиторами, що не входять у групу компаній. У такому випадку при визначенні рівня винагороди за користування кредитом, як правило, мають бути передбачені премії за опціонами, знижки, платежі за фінансовою орендою, платежі та надходження за процентними свопами, плата за використання інших фінансових і похідних інструментів.

При здійсненні тонкої капіталізації для підприємств важливим є аналіз її взаємозв'язку з правилами трансфертного ціноутворення. Сума відсотків, що підприємство платить за користування кредитом (позикою), визначається двома факторами:

- розмір відсоткових ставок, що застосовуються для подібних залучень всередині країни реципієнта (відсоткові ставки за кредитами банків, відсотки за облігаціями, ставки рефінансування);
- сума кредитів (позик).

Правила трансфертного ціноутворення передбачають порівняння відсоткових ставок за зовнішніми залученнями підприємств у рамках тонкої капіталізації з відсотковими ставками за внутрішніми кредитами. При цьому звертаємо увагу, що за своєю сутністю відсоткова ставка – це ціна, яка сплачується за користування кредитом, і правила трансфертного ціноутворення вимагають, щоб така ціна відповідала принципу «втягнутої руки».

Залежно від законодавства конкретної країни, правила трансфертного ціноутворення можуть використовуватись або не використовуватись для визначення звичайної ціни за користування кредитом (позикою). Деякі юрисдикції дотримуються думки, що застосування правил трансфертного ціноутворення, передбачених Конвенцією ОЕСР [3], може бути достатньо для обмеження суми відсотків, сплачуваних за користування кредитом (позикою) до податкових витрат підприємства. Таким чином, правила трансфертного ціноутворення можуть бути використані також і для запобігання мінімізації податку на прибуток у рамках тонкої капіталізації. Однак для того, щоб забезпечити визначеність і чіткість, багато країн, як правило, у податковому законодавстві передбачають конкретні положення щодо тонкої капіталізації, навіть у тих випадках, коли вони побудовані виключно на підході визначення вартості кредиту за правилами «втягнутої руки» і повторюють наявні правила трансфертного ціноутворення.

Розробляючи податкове законодавство, покликане запобігати застосуванню правил тонкої капіталізації з метою мінімізації податків, необхідно чітко

визначитися зі спектром фінансових операцій, які підпадають під сферу їх застосування. Наприклад:

- чи застосовуються ці правила для виплати відсотків, що виплачуються вітчизняним платникам податків, додатково до тих, що підприємство заплатило кредиторам-нерезидентам;
- чи застосовуються обмеження щодо включення у витрати відсотків за кредитами, отриманими від кредиторів – третіх осіб, що не є пов'язаними особами щодо позичальника;
- як визначати пов'язаність осіб для цілей оподаткування (зазвичай країни застосовують одні й ті самі критерії, які вони використовують у своїх правилах трансфертного ціноутворення).

Висновки

Поняття тонкої капіталізації ґрунтується на особливостях форм фінансування підприємства.

Надання підприємству-реципієнту коштів у вигляді кредиту (позики) від нерезидента (наприклад, материнської компанії або іншої афілійованої структури) є більш вигідним для інвестора, ніж участь у корпоративних правах, оскільки відсотки за кредитом (позикою) належать до складу витрат і дають змогу зменшити базу оподаткування. Зловживання співвідношенням боргового капіталу до власного відкриває можливості для мінімізації податків, чим і користуються транснаціональні компанії. Для запобігання цьому країни світу встановлюють правила тонкої капіталізації, що мають на меті обмежити суму відсотків, яка може бути включена до витрат. На сьогодні українське податкове законодавство містить відповідні норми, застосування яких наразі вперше проходить практичну апробацію при розрахунку платниками податку на прибуток підприємств.

1. Кривий В. І. Правила тонкої капіталізації: зарубіжний досвід та перспективи впровадження в Україні / В. І. Кривий // Ефективна економіка. – 2014. – № 8. – [Електронний ресурс], Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3261>.
2. Непесов К. А. Налоговые аспекты трансфертного ценообразования: сравнительный анализ опыта России и зарубежных стран / Непесов К. А. – М.: Волтерс Клувер, 2007. – 221 с.
3. Настанови ОЕСР щодо трансфертного ціноутворення для транснаціональних компаній та податкових служб / [Електронний ресурс], Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/pro-sfs-ukraini/struktura/-aparar/12-departament-mijnarodnih-zvyazkiv/povidomlennya/80820.html>.
4. Податковий кодекс України // Вісник податкової служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.profiwins.com.ua/uk/legislation/kodeks/1350.html>.
5. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://buhgalter911.com/Res/NPSBO/NPSBO1.aspx>.
6. Чумакова О. О. Податкова політика у сфері трансфертного ціноутворення: економічна ефективність і тонка капіталізація / О. О. Чумакова // Теорія та практика державного управління. – 2013. – Вип. 3 (42). – [Електронний ресурс], Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2013-3/doc/2/17.pdf>.
7. Farrar J. Debt-equity limitations in thin capitalization rules: Canadian evidence / Farrar J., Mawani A. // (CAAA) 2008 Annual Conference Paper. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ssrn.com/abstract=1080639>.
8. Mardan M. (2013) "The effects of thin capitalization rules when firms are financially constrained", 8th Norwegian-German Seminar on Public Economics, CES ifo, Munich, pp. 4-15.
9. Ruf M. Debt Shifting and Thin-Capitalization Rules German Experience and Alternative Approaches / M. Ruf, D. Schindker // NHH Discussion Paper RRR, Bergen December 13, 2012 – 24 p.
10. Webber S. Thin Capitalization and Interest Deduction Rules: A Worldwide Survey / Stuart Webber // Tax Notes International. – 2010. – Vol.60. – №9. – P.683–708.

1. Chumakova O.O., 2013, Tax policy in the field of transfer pricing: cost-effectiveness and thin capitalization, Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia, vol. 3 (42), www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2013-3/doc/2/17.pdf (16.02.2016).
2. Farrar J. and Mawani A., 2008, Debt-equity limitations in thin capitalization rules: Canadian evidence, 2008 Annual Conference Paper, <http://ssrn.com/abstract=1080639> (16.02.2016).
3. Kryvyi V.I., 2014, Thin capitalization rules: international experience and prospects for implementation in Ukraine, Efektyvna ekonomika, No. 8, <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3261> (16.02.2016).
4. Mardan M., 2013, The effects of thin capitalization rules when firms are financially constrained, 8th Norwegian-German Seminar on Public Economics, CES ifo, Munich, pp. 4-15.
5. Ministry of Finance of Ukraine, 2013, Order on approval of the National Provision (Standard) of Accounting 1, General Requirements for Financial Statements, <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (16.02.2016).
6. Nepesov K.A., 2007, Nalohovye aspekty transfertnoho tsenobrazovaniia: sravnitelnyi analiz opyta Rossii i zarubezhnykh stran [Tax aspects of transfer pricing: A comparative analysis of the experience of Russia and foreign countries], Volters Kluver, Moscow, Russia.
7. Official site of OECD, 2010, OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations, <http://www.oecd.org/ctp/transfer-pricing/transfer-pricing-guidelines.htm> (16.02.2016).
8. Ruf M. and Schindler D., 2012, Debt Shifting and Thin-Capitalization Rules – German Experience and Alternative Approaches, NHH Discussion Paper RRR, Bergen, Norway.
9. Verkhovna Rada of Ukraine, 2014, Tax Code of Ukraine, www.profiwins.com.ua/uk/legislation/kodeks/1350.html (16.02.2016).
10. Webber S., 2010, Thin Capitalization and Interest Deduction Rules: A Worldwide Survey, Tax Notes International, Vol. 60, No. 9, pp. 683–708.

Дата подання рукопису: 05.09.2015 р.